

Ivan Cifrić (ur.)

Znanost i društvene promjene

HSD i Zavod za sociologiju, Razvoj i okoliš: Biblioteka časopisa za socijalnu ekologiju Zagreb, 2000., 520 str.

Nena Radelja

Zbornik *Znanost i društvene promjene* skup je radova (34 rada) koji su izloženi na interdisciplinarnom znanstvenom kolokviju "Tijekovi i mijene mišljenja, svijeta i čovjeka" održanog 24. i 25. veljače 2000. godine u Zagrebu. Kolokvij je održan pod pokroviteljstvom Zagrebačke banke, Ministarstva zaštite okoliša i prostornog uređenja i Agencije za posebni otpad i privukao je preko 40 izlagača iz raznih disciplina: sociologije, biologije i prava, pedagogije, teologije, tehnike... Podteme kolokvija bile su *Društvena i prirodna evolucija, čovjekova kreativnost i destruktivnost, Kultura života i kultura smrti, Da li je 21.st. programirano?* i *Diferenciranje i sinteza znanstvenih spoznaja*, dok je zbornik oblikovan u tri zasebne cijeline: ***Paradoksi globalizacije, Okoliš i etos*** te ***Programirana budućnost***.

Predgovor zbornika potpisuje prof. Ivan Cifrić, (urednik biblioteke), koji objašnjava da suvremeni socijalni trenutak obilježava (pre)oblikovanje globalnih mreža i vrijednosti kao uporišta konstrukcije novog svijeta. Radi se o povećanju spoznaje o važnosti prirodnih čimbenika u oblikovanju i organizaciji života, odnosno ako je prihvaćena hipoteza da je ekološka svijest postala globalna, da obuhvaća objektivnu stvarnost i njenu refleksiju u znanosti, onda je jasno da društvo ne može graditi konstrukciju svoje perspektive bez perspektive konstrukcije prirode. Iz ekološke perspektive, zanimljiva su dva stajališta: stajalište *ekološke krize* - intepretira odnos čovjeka i prirode kao konfliktan odnos i nalazi svoje uporište u kulturi, njezinoj relativnosti u dijakronijskom i sinkronijskom smislu, društvenim vrijednostima, u društveno-humanističkim znanostima; i stajalište *društvenog prirodnog odnosa* - interpretira odnos čovjeka i prirode kao evolucijski odnos te svoje uporište temelji na prirodnim zakonima, kozmičkoj i zemaljskoj evoluciji (ko)evoluciji kojoj podliježe i čovjek, u prirodnim znanostima. Zaboravljanje tih dvaju pristupa, ukazuje Cifrić, izaziva nesporazume.

Radovi u zborniku kreću se oko definiranja centralnih ekoloških pojmova i problema kao što su *održivi razvoj i environmentalističke vrijednosti* (A. Kirn), *geokibernetika* (I. Cifrić), *socijalna odgovornost* (R. Matić), *globalizacija* (B. Galić, D. Sergejev), *suvremena eugenika* (D. Polšek), *odnos čovjek-priroda-religija* (M. Artić, L. Tomašević, M. Biškup), zatim pokušaja odgovora na pitanje *može li se naš svijet urediti?* (M. Meštrović) ili, pak, *kakve proizvodnje će biti u 21.stoljeću?* (I. Čatić)...

U recenziji ovog zbornika nećemo ulaziti u dublju analizu svakoga članka zasebno već ćemo prikazati rad Krešimira Kufrina *Sociologijska istraživanja odnosa javnosti prema genskoj tehnologiji: od deskripcije ka dekonstrukciji*, po vlastitom mišljenju, možda najzanimljiviji.

Autor se prvo referira na dosadašnja istraživanja javnosti prema genskoj tehnologiji, koja su većinom provedena u posljednjih desetak godina (od kojih je u svijetu provedeno više od pedesetak onih ambicioznijih, a broj predmetno usmjerenih na gensku tehnologiju veći je od sto). Velika većina njih je provedena pretežno u europskim zemljama, pogotovo u Velikoj Britaniji. Istraživanja su vezana pretežno uz općenite stavove o genetskoj tehnologiji, a od specifičnih aplikacija većinom je istraživan odnos javnosti spram njene primjene u poljoprivredi i proizvodnji hrane. Istraživanja su usmjerena upravo na tlo Europe zbog negativnog stava te javnosti. Suočeni sa rastućim protivljenjem javnosti upotrebi genetski modificiranih organizama u poljoprivredi i proizvodnji hrane, vlasti u zemljama Europske unije pokušavaju definirati politiku u odnosu na gensku tehnologiju balansirajući između javnosti sa jedne, te ekonomskih i razvojnih uloga sa druge strane. Uz pretpostavku održanja sadašnjeg trenda, može se očekivati, tvrdi Kufrin, da će istraživački kompleks biti uvelike lociran u SAD-u. Ispitivanja javnog mijenja su oslonac na koji se naslanjaju vladina tijela, ministarstva, parlamenti i Europska komisija ne bi li se izmjenio stav javnosti. Osnovna metoda kojom se koriste je metoda ankete koja se provodi na općoj populaciji (nacionalni reprezentativni uzorak), a od ostalih češće se koriste fokus grupe (male, specifične grupe) - kvalitativna istraživačka metoda razvijana u marketingu. Kufrin primjećuje da izostaje čisti akademski interes za odnos javnosti spram genetske tehnologije, tim prije što većina akademskih istraživanja ima sponzorstva i pokroviteljski pogon vladinih ustanova. Kao osnovne nalaze tih istraživanja možemo navesti sljedeće: postoje znatne razlike u prihvaćanju pojedinih aplikacija - prihvaćanje kada se radi o farmaceutskim i medicinskim aplikacijama - negativan stav kada se radi o primjeni u poljoprivredi i proizvodnji hrane; netko tko se općenito protivi genetskoj tehnologiji, može imati sasvim drugačiji stav kada se radi o nekoj konkretnoj aplikaciji; genetskoj tehnologiji su skloniji muškarci, ispitanici više razine obrazovanja i materijalnog statusa, mlađi sa manje djece, manje religiozni, skloniji znanosti i tehnologiji, sa većim povjerenjem u državna tijela; sama informiranost šire javnosti o genetskoj tehnologiji je slaba, a osnovni izvori informiranja su tisak i televizija; većina ispitanika prihvaća prijenos gena kada je riječ o biljkama dok je transfer između biljka-životinja, životinja-čovjek uglavnom neprihvatljiv; moralna prihvatljivost pojedine aplikacije genetske tehnologije uvelike je funkcija percepcije njezine socijalne korisnosti, a aplikacije koje se percipiraju korisnijima istodobno se smatraju i manje opasnim, a u tom smjeru ide i zaključak da tolerancija na rizik ovisi o vrsti aplikacije: veći rizik prihvaća se uglavnom radi znanstvenih dobitaka.

Poteškoće koje se, s druge strane, javljaju u tim istraživanjima, odnosno pri interpretaciji rezultata, su reducirani konceptualno teorijski temelj (u pravilu izostaju psihologijske i socijalnopsihologijske varijable) i nejasna i neprecizna definicija osnovnih pojmova, da spomenemo samo neka, dok većina istraživanja ostaje na razini osnovne statističke deskripcije, a složenije statističke analize izostaju.

Kufrin stoga smatra da je za analizu procesa socijalne konstrukcije genetske tehnologije osobito primjenjiv model javnih arena Hilgartnera i Boska. Naime, definirajući socijalni problem kao društveni uvjet, stanje, situaciju koja je označena kao problem u arenaama javnog diskursa i akcije, autori se usredotočuju na proces kompeticije i selekcije u medijskoj i drugim arenaama javnog diskursa. Osnovni su elementi modela: 1. dinamičan proces kompeticije među članovima velike populacije pretendenta na status socijalnog problema; 2. okolina u kojoj se potencijalni socijalni problemi definiraju i natječu za pozornost jesu različite institucionalne, javne arene (izvršna i zakonodavna tijela, sudovi, mediji, grupe za socijalni pritisak, znanost i istraživanja, izdavaštvo, vjerske organizacije, strukovne udruge, privatne fondacije); 3. nosivi kapacitet javnih arena je ograničen, što limitira broj socijalnih problema koji istodobno mogu zadobiti širu pozornost; 4. vjerojatnost preživljavanja istog problema određena je načelima selekcije - institucionalnim, političkim i kulturnim činiteljima; 5. između različitih javnih arena postoje obrasci interakcije; 6. promocija i nadzor pojedinih socijalnih problema zbiva se preko mreže operativaca koji se kroz međusobni sukob i suradnju povezuju u različitim arenaama.

Događaji vezani uz referendum o biotehnologiji održan u Švicarskoj u lipnju 1998. godine (čiji višegodišnji proces autor analizira) jasno potvrđuju, zaključuje Kufrin, na nedostatnost anketnog istraživanja i prednost primjene modela javnih arena na područje genetske tehnologije. Za istraživanje procesa kojim su uključeni akteri konstruirali značenje genetske tehnologije, definirajući time i nastojeći nametnuti javnosti svoje interpretativne 'pakete', potrebna je drugačija metodologija istraživanja (intervju i analiza sadržaja), jer je za očekivati da će istraživanje na općoj razini dati randomizirane odgovore uz niz poteškoća interpretiranja podataka.

Iz jednostavnog razloga što se javlja potreba za istraživanjima tog tipa na ovom području, u ovom prikazu ograničili smo se na dublji uvid u samo ovaj rad. No da se ne bi zadržali samo na tome, moramo napomenuti da se u Zborniku nalazi još mnoštvo osvježujućih informacija i različitih provokativnih stajališta što mu daje posebnu vrijednost. Dakako, na tu činjenicu se istovremeno može gledati i kao na nedostatak jer radovi obuhvaćaju široki spektar tema obilježenih različitim nivoima i različitim pristupima (koje nerijetko imaju direktnu međusobnu povezanost samo uz dobru sociološku imaginaciju), što sprječava kompaktnost i konzistentnost zbornika.